

A photograph of two men standing in a workshop or industrial setting. The man on the left is wearing a grey beanie, glasses, a beard, and a blue and white plaid shirt. The man on the right is wearing a dark green plaid shirt and has a beard. They are both smiling and looking towards the camera. The background features a large, multi-paned window with a metal frame, and a wooden structure is visible on the left. The overall atmosphere is warm and professional.

Samenvatting

Evaluatie Maatwerk-aanpak

Arbeidstoeleiding en arbeidsbemiddeling met
behulp van vrijwilligers

Tessel Blom
José van der Geest
Sophia Stone
Brigitte van der Lugt

dialogic
innovatie • interactie

WODC-referentie: 3400
Projectnummer: 2023.172
Datum: 27-9-2024

Met dank aan de begeleidingscommissie onder leiding van prof. mr. Sanne Struijk (Erasmus Universiteit Rotterdam) en commissieleden Veerle Smeets (Ministerie van Justitie en Veiligheid), dr. Arie van den Hurk (Dienst Justitiële Inrichtingen) en drs. Frank Willemsen (WODC).

© 2024; Dialogic Innovatie & Interactie. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Dialogic Innovatie & Interactie.

Citeren als: Dialogic, Blom, T., van der Geest, J.R., et al. (2024). *Evaluatie Maatwerk-aanpak. Arbeidstoeleiding en arbeidsbemiddeling met behulp van vrijwilligers*. WODC, Den Haag.

Samenvatting

Introductie: beschrijving van de Maatwerk-aanpak

Maatwerk is een pilot die tussen 2021 en 2024 door Gevangenzorg Nederland (GNd) is uitgevoerd in de Penitentiaire Inrichting (PI) in Alphen aan den Rijn. Binnen deze pilot moesten gedetineerden gemotiveerd raken om aan de slag te gaan met hun toekomst, middels onder andere arbeidsintegratie, en speelden vrijwilligers een belangrijke rol. De aanpak moest aansluiten op het reguliere detentieverloop en toegankelijk zijn voor een zo groot mogelijke groep gedetineerden.

Het aanbod van Maatwerk bestaat uit verschillende onderdelen, waarbij de verschillende onderdelen apart gevolgd kunnen worden door gedetineerden al naar gelang hun behoefte. Deze onderdelen kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën: vrijwilligers, arbeid en ondersteunend. **Vrijwilligers van Maatwerk** zijn aanwezig op de leefafdelingen van gedetineerden en op het re-integratiecentrum, waar ze contact kunnen leggen met gedetineerden die hiervoor openstaan. Wanneer een gedetineerde zich aanmeldt voor een Maatwerk-traject wordt deze vervolgens ook gekoppeld aan een vrijwilliger (een 'maatje') en vinden er periodiek één-op-één gesprekken plaats tussen de gedetineerde en deze vrijwilliger. Het contact tussen de vrijwilliger en de gedetineerde kan ook voort blijven bestaan nadat een deelnemer detentie verlaat (een nazorgtraject).

Binnen de **categorie arbeid** kan een gedetineerde samen met de vrijwilliger de Cursus Arbeidsoriëntatie volgen (CAO). Deze cursus moet ervoor zorgen dat de gedetineerde weet wat diens motivatie is voor werk, welke kwaliteiten hij of zij bezit en wat voor werk leuk en passend kan zijn. Daarnaast organiseert GNd samen met de PI een ondernemersbijeenkomst waarbij ondernemers worden uitgenodigd in de PI en deelnemers van Maatwerk potentiële werkgevers kunnen ontmoeten. Tot slot ondersteunen de adviseurs arbeidsintegratie van GNd de gedetineerden in de zoektocht naar een baan middels arbeidsbemiddeling en leggen indien gewenst contacten met potentiële werkgevers.

GNd biedt ook nog een aantal **ondersteunende onderdelen** aan zoals de SOS-cursus, de Back to the Future-cursus en netwerkgesprekken. Deze onderdelen zijn gericht op het herstel van de gedetineerde en het herstel van relaties.

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om te evalueren of de Maatwerk-aanpak ver genoeg ontwikkeld is om als volwaardige en effectieve aanpak beschreven te worden en bijdraagt aan de arbeidsintegratie van deelnemende gedetineerden. Naast het vormen van een oordeel over het behalen van de directe doelen van de aanpak, wordt ook onderzocht welke neveneffecten zich voordoen. In dit onderzoek is ook gekeken of de aanpak verder gedeeld kan worden met andere vrijwilligersorganisaties en PI's.

Methode van het onderzoek

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden, waaronder een literatuuronderzoek, analyse van deelnemersdata aangeleverd door GNd, interviews en een validatiesessie. Er zijn interviews gehouden met de meest direct betrokkenen bij de pilot: GNd (waaronder de vrijwilligers) (n = 8), PI Alphen aan den Rijn (n = 6), werkgevers (n = 2) en (ex-)deelnemers (n = 9). Tot slot is er ook een validatiesessie georganiseerd met vertegenwoordigers van GNd, DJI, PI Alphen aan den Rijn en een expert op het gebied van re-integratiebeleid.

Het literatuuronderzoek en de interviews zijn gebruikt om op iteratieve wijze de interventielogica van de Maatwerk-aanpak te reconstrueren. Deze interventielogica laat schematisch de beoogde mechanismes zien die de doelstellingen van de Maatwerk-aanpak moeten bewerkstelligen. Met de data van GNd is vervolgens in kaart gebracht hoeveel gedetineerden deel hebben genomen aan de pilot en voor welke onderdelen zij zich hebben aangemeld. Met de interviews zijn de ervaringen van (ex-)deelnemers, vrijwilligers, PI Alphen aan den Rijn, casemanagers, penitentiair inrichtingswerkers en werkgevers opgehaald. Op basis van de literatuur, de interventielogica, de gerealiseerde instroom en ervaringen van betrokkenen is gepoogd de mogelijke meerwaarde van de aanpak vast te stellen en is gekeken naar de mogelijkheden voor uitbreiding van de Maatwerk-aanpak.

Een belangrijk voorbehoud van dit onderzoek is echter dat het geen effectmeting betreft. Daarvoor is een (quasi) experimentele opzet noodzakelijk, wat binnen de context van de pilot niet mogelijk is. Daar komt bij dat de pilot nog niet lang genoeg loopt, waardoor lange termijn effecten (nog) niet plaats hebben kunnen vinden, en zijn er nog niet voldoende deelnemers geweest om generieke uitspraken te kunnen doen over de impact. Tenslotte kunnen positieve uitkomsten door de invloed van vele externe factoren niet zomaar worden toegeschreven aan de Maatwerk-aanpak. In dit rapport wordt dus op basis van de literatuur en ervaringen bepaald in hoeverre het plausibel is dat de Maatwerk-aanpak heeft bijgedragen aan de gestelde doelen en daarmee van meerwaarde kan zijn.

Uitkomsten van het onderzoek

Aanmelden en selectie van gedetineerden

Gedetineerden kunnen via flyers op de afdeling, de aanwezige vrijwilligers op de afdeling en het re-integratiecentrum, medegedetineerden en de casemanager gewezen worden op het Maatwerk aanbod. De gedetineerde kan zichzelf vervolgens via een formulier aanmelden bij GNd of de casemanager kan dit doen voor de gedetineerde. Deze laatste wijze, via de casemanager, blijkt de meest gangbare en gebruikte route voor aanmeldingen.

GNd en het Multidisciplinair Overleg (MDO)¹ besluiten of een gedetineerde toelaatbaar is tot Maatwerk. Hierbij wordt getoetst of 1) de verwachtingen en wensen van de gedetineerde aansluiten bij datgene dat GNd kan bieden met Maatwerk, 2) gedetineerden een strafrestant hebben van langer dan vijf maanden, zodat er een vruchtbare samenwerking met de vrijwilliger aan kan worden gegaan, 3) gedetineerden geïnteresseerd zijn in het vinden van een geschikt en duurzaam werk en niet alleen op zoek zijn naar een baan om aan de voorwaarden voor doorstroming naar de Beperkt Beveiligde Afdeling (BBA)² te voldoen, 4) gedetineerden niet ook al meedoen aan andere vergelijkbare trajecten en 5) dit het juiste moment is in het detentieverloop om deel te nemen aan een programma als Maatwerk. Leden van het MDO geven daarbij aan dat de status (basis- of plusprogramma) van de gedetineerde niet meetelt,

---

¹ In de inrichting wordt een gedetineerde minimaal één keer per zes weken besproken in het Multi Disciplinair Overleg (MDO) met als doel het detentie & re-integratieplan (hierna: D&R-plan) vast te stellen, aan te passen en de uitvoering te bewaken. In het MDO zijn personeelsleden van verschillende disciplines in de inrichting betrokken waaronder in ieder geval de casemanager, een penitentiair inrichtingswerker (PIW'er), een arbeidsmedewerker en de medische dienst. Het afdelingshoofd is de voorzitter van het MDO.

² De Beperkt Beveiligde Afdeling (BBA) is opgezet met de inwerkingtreding van de Wet Straffen en beschermen in 2021 en heeft als doel de gedetineerden via een betaalde baan/dagbesteding een betere uitgangspositie te geven om na detentie succesvol en veilig te re-integreren in de samenleving. Een BBA kent een open regime waar gedetineerden in de laatste fase van hun detentie buiten de muren aan het werk kunnen.

maar dat het wel van belang is dat het veilig is voor de vrijwilliger om samen te werken met een gedetineerde.

De gesproken casemanagers geven aan dat zij het Maatwerk-aanbod aanbieden bij gedetineerden van wie zij denken dat die 1) baat zouden hebben bij een maatje of 2) ondersteuning kunnen gebruiken bij het vinden van een geschikte baan. Dit impliceert dat er twee doelgroepen zijn van Maatwerk. Deze twee doelgroepen blijken ook uit de deelnemersdata en de interviews met (ex-)deelnemers: een derde van de Maatwerk-deelnemers volgde de Cursus Arbeidsoriëntatie en was met behulp van het Maatwerk-aanbod op zoek naar geschikt werk, twee derde van de deelnemers waren gekoppeld aan een vrijwilliger en (nog) niet bezig met arbeidsoriëntatie.

Door verschillende betrokkenen is de zorg uitgesproken dat er mogelijk sprake zou kunnen zijn van (zelf)uitsluiting van gedetineerden doordat GNd een christelijke vrijwilligersorganisatie is en haar vrijwilligers ook van deze geloofsovertuiging zijn. Dit lijkt in de praktijk echter met name in de opstartfase van de pilot mee te hebben gespeeld en er zijn momenteel geen aanwijzingen dat dit nog een grote rol speelt.

Meerwaarde van de Maatwerk-aanpak

Uit de literatuur blijkt dat vrijwilligers van toegevoegde waarde zijn bij re-integratie. Vrijwilligers nemen de tijd voor gedetineerden, bieden een luisterend oor en kunnen op praktisch en emotioneel vlak ondersteunen. Uit de literatuur blijkt dat ze op die manier bij kunnen dragen aan de sociale en persoonlijke re-integratie van een gedetineerde. De gesproken (ex-)deelnemers bevestigden deze inzichten uit de literatuur en ook betrokken medewerkers uit de PI zagen een duidelijke toegevoegde waarde van de vrijwilligers voor de deelnemers. Positieve neveneffecten van de inzet van vrijwilligers zijn daarnaast dat de vrijwilligers bepaalde taken van de casemanagers over kunnen nemen en hen op sommige punten dus kunnen ontlasten en dat de aanwezigheid van vrijwilligers op de leefafdelingen de sfeer kan veranderen en het leefklimaat kan verbeteren.

Het vinden van passend werk vanuit detentie is in het algemeen een grote opgave voor gedetineerden, zowel met betrekking tot het vinden van de motivatie als de praktische uitdagingen die ermee gepaard gaan. De Cursus Arbeidsoriëntatie ondersteunt gedetineerden in het vinden van motivatie voor werk en het herkennen van de eigen kwaliteiten. Hiermee richt de cursus zich op de zachtere kanten van en waardes achter werk. De gesproken (ex-)deelnemers en casemanagers zijn positief over de inhoud van de cursus en hoe deze gegeven wordt. Via de ondernemersbijeenkomsten en arbeidsbemiddeling door de adviseurs arbeidsintegratie kunnen gedetineerden vervolgens ook op een praktische manier geholpen worden in het leggen van contacten met potentiële werkgevers en het vinden van werk. In totaal zijn er door de adviseurs arbeidsintegratie vijftien deelnemers van Maatwerk bemiddeld naar werk. De pilot kwam echter, mede door externe omstandigheden, langzaam op gang. De eerste succesverhalen leidden vervolgens tot een toename in aanmeldingen. Het is dus goed voorstelbaar dat bij voortzetting van het programma het aantal naar werk bemiddelde deelnemers de komende jaren toeneemt.

Een bijkomend effect van de ondernemersbijeenkomst is dat het ook effect heeft op de werkgevers. De werkgevers krijgen een rondleiding door de PI en leren hierdoor over de leefomstandigheden in de PI en de belevingswereld van gedetineerden. De gesproken werkgevers geven aan dat ze door deze bijeenkomst meer begrip en empathie voor (ex-)gedetineerden ontwikkelden. Wanneer deze (ex-)gedetineerden vervolgens werknemers worden is er meer wederzijds begrip en een grotere kans op een duurzame werkgevers-werknemersrelatie. Daarnaast fungeren de adviseurs arbeidsintegratie van GNd ook als extra aanspreekpunt voor de werkgevers. Het in dienst nemen van een gedetineerde in de BBA

gaat gepaard met een uitgebreid administratief proces en met vele onzekerheden, zoals bijvoorbeeld de startdatum. De adviseurs arbeidsintegratie zijn bekend met de processen binnen de PI en kunnen de werkgever hierin extra begeleiden en ondersteunen.

Op basis van de resultaten zien we dat er bij gedetineerden beperkte interesse is in de ondersteunende onderdelen van Maatwerk (de SOS-Cursus, de Cursus Back to the Future en de netwerkgesprekken). Waar de SOS-Cursus nog door negen gedetineerden is gevolgd, volgde slechts één gedetineerde de overige twee. De persoonlijke ontwikkeling en de ontwikkeling van de gedetineerden in relatie tot het thuisfront is (op basis van de literatuur) belangrijk voor een succesvolle re-integratie, maar daar zijn binnen het re-integratieaanbod ook andere mogelijkheden toe. Gedetineerden kunnen deze cursussen op elk moment aanvragen bij GNd, maar wat ons betreft ligt in deze ondersteunende onderdelen niet de meerwaarde van Maatwerk. Op basis van de literatuur, de interventielogica en de ervaringen van betrokkenen is het echter wel plausibel dat de inzet van vrijwilligers bij re-integratie (en specifiek de zichtbaarheid van deze vrijwilligers binnen de PI bij Maatwerk en de mogelijkheid tot nazorg) en de arbeidsonderdelen van Maatwerk (de CAO, de ondernemersbijeenkomst en arbeidsbemiddeling) van toegevoegde waarde zijn bovenop het bestaande re-integratieaanbod.

Mogelijkheden voor de uitbreiding van de Maatwerk-aanpak

De opdracht voor GNd was om een aanpak te ontwikkelen die beschikbaar kan worden gesteld aan een zo breed mogelijke doelgroep en dus ook aangeboden kan worden in andere PI-omgevingen, voor andere thema's en door andere vrijwilligersorganisaties.

Maatwerk – waarbij vrijwilligers worden ingezet in het re-integratietraject en een focus heeft op het thema arbeid – is voldoende ontwikkeld om gedeeld te worden met andere vrijwilligersorganisaties en PI's. Hierbij is het wel van belang dat het een volwassen vrijwilligersorganisatie betreft, die de vrijwilligers voldoende ondersteunt en voorbereidt en consistent vrijwilligers kan leveren. Daarnaast moet de organisatie goed contact met de PI en de casemanagers kunnen onderhouden en bekend zijn met de processen in de PI. Het is ook een voorwaarde voor de PI dat management en de medewerkers op de vloer gemotiveerd zijn om Maatwerk een succes te maken en zich ook inzetten voor de aanwezigheid van vrijwilligers binnen de PI. In eerste instantie zullen de vrijwilligers meer werk opleveren voor het administratieve personeel (toegang regelen, vrijwilligers begeleiden naar bezookkamers etc.) maar ook voor de penitentiair inrichtingswerkers die extra mensen op de afdeling hebben rondlopen. Wanneer er niet in volhard wordt in de inzet voor de aanwezigheid van vrijwilligers, verwachten de gesproken betrokkenen dat Maatwerk geen succes zal worden.

Daarnaast zou de Maatwerk-aanpak ook ingezet kunnen worden op andere thema's dan arbeid. Via het geven van de CAO-cursus dragen de vrijwilligers binnen Maatwerk specifiek bij aan het thema arbeid. Deze cursus, en de wijze waarop die gegeven wordt, wordt door (ex-)deelnemers en betrokkenen uit de PI gewaardeerd. Organisaties die cursussen op andere thema's aan willen bieden zouden, in navolging op Maatwerk, daarom ook gebruik kunnen maken van vrijwilligers.

Tot slot is het de vraag of Maatwerk geschikt is voor gebruik voor de gehele detentiepopulatie en binnen diverse PI-omgevingen. De verwachting op basis van de literatuur en de gesprekken met gedetineerden is dat alle doelgroepen binnen de PI baat zouden kunnen hebben bij contact met een vrijwilliger. De vrijwilligers zullen echter niet op alle leefafdelingen aanwezig kunnen zijn in verband met de veiligheid van de vrijwilligers. De onderdelen die binnen het thema arbeid vallen zullen echter niet voor de gehele detentiepopulatie geschikt zijn. Deze onderdelen zijn met name van toegevoegde waarde voor de groep gedetineerden die (uiteindelijk) zicht hebben op arbeid, hetgeen niet voor iedereen het geval is.

Conclusie

In deze evaluatie is onderzocht of de Maatwerk-aanpak bijdraagt aan de doelen die het heeft gesteld en of de aanpak ver genoeg ontwikkeld is om gedeeld te worden met andere vrijwilligersorganisaties en PI's. Uit de interventielogica blijkt dat het plausibel gemaakt kan worden dat de aanpak bijdraagt aan het hebben van geschikt en duurzaam werk na detentie voor gedetineerden. De aanpak zou daarmee ook een bijdrage kunnen leveren aan een succesvolle re-integratie en een verminderde kans op recidive. Voor het bereiken van deze doelen is het wel van belang dat de aanpak aanvullend is op het bestaande re-integratieaanbod en dat de gedetineerde ook voldoende ondersteuning ontvangt op het gebied van de overige basisvoorwaarden en andere problematiek.

Daarbij was het ook de opdracht aan GNd om een aanpak te ontwikkelen die een zo groot mogelijke doelgroep aan zou spreken. Uit dit onderzoek blijkt dat in de aanmeld- en selectieprocedure geen criteria zijn opgenomen of drempels zijn opgeworpen die op voorhand gedetineerden uitsluiten. Daarbij liggen er ook mogelijkheden om de aanpak uit te breiden naar andere PI-omgevingen, thema's en vrijwilligersorganisaties.